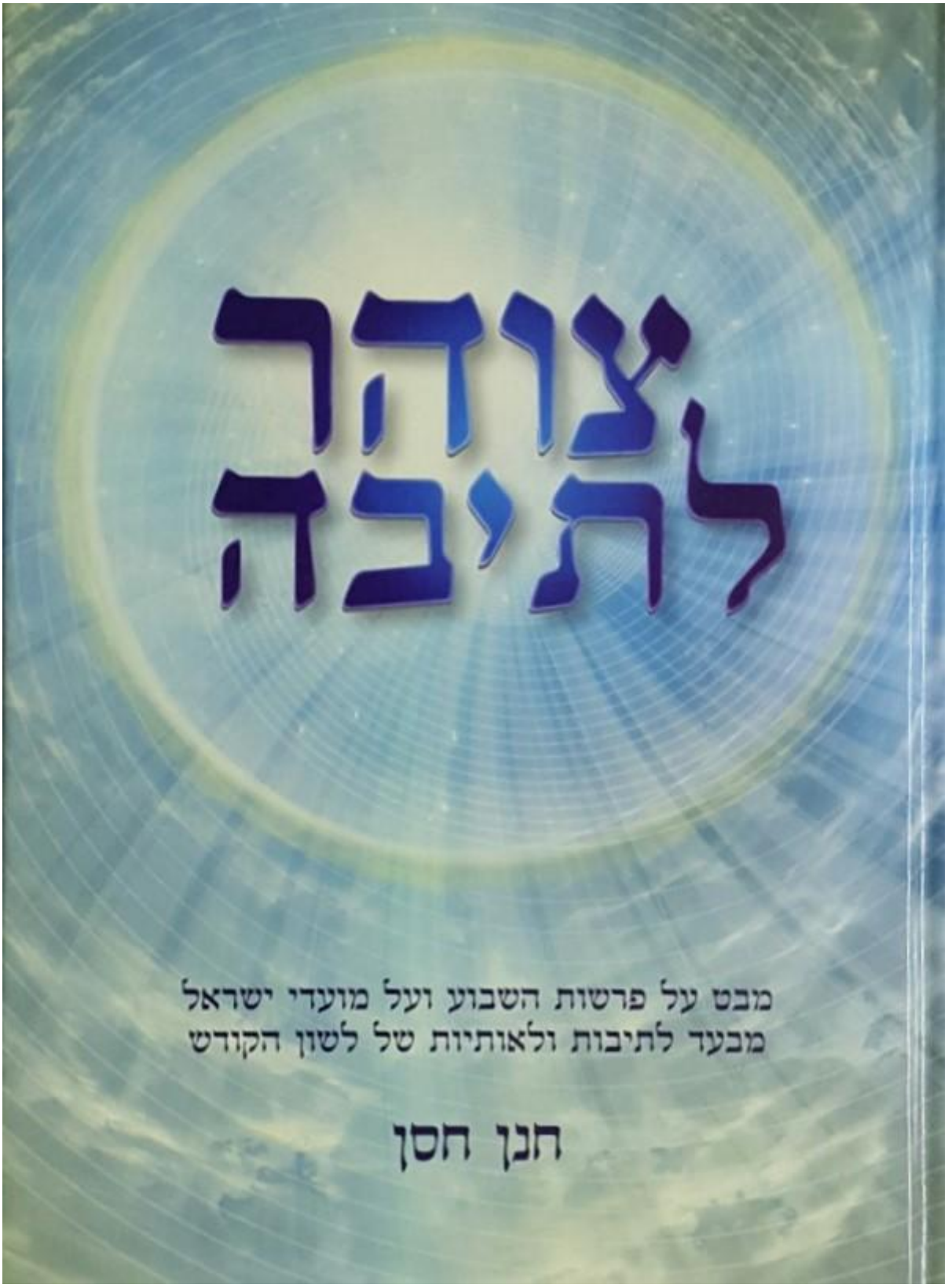
ב"ה

צוהר
לתיבה
מבט על פרשות השבוע ועל מועדי ישראל
מבעד לתיבות ולאותיות של לשון הקודש
חנן חסן

פרשת וַיֵּצֵא

פרשת תולדות – ויצא

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב – לישא אשה...וַיֵּלֶךְ חָרָנָה" – האם זה המקום הראוי?!

פרשתנו משתרעת על פני תקופה של כעשרים שנה, בהן יעקב מסיים כמעט, לבנות את בית ישראל לשבטיו. ושאלות למכביר צצות ועולות בהתייחס ליסודות עליהם נבנה עם ישראל. יעקב נושא לו שתי אחיות, פעולה שעתידה להיאסר מן התורה, "וְאִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצְרֹר...בְּחַיֶּיהָ". ואם לא די בכך, ארבעה מהשבטים הם מבני השפחות, בלהה וזלפה. אם נעמת זאת מול הכתוב, "וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי", "נגלה" מעין פיחות ביחס לאברהם, ובוודאי ביחס ליצחק, שדבק ברבקה ולא לקח לו אשה אחרת, בכל סטאטוס שהוא, על פניה. ועוד יש לתמוה על "התחרות" המתקיימת בין האמהות, להוליד כמה שיותר שבטים, כאילו תחת הסיסמא "כל המרבה הרי זה משובח", למרות שאנו מייחסים את מעלתו של עם ישראל לאיכותו ולא לגודלו. הדברים מגיעים עד כדי ביטויים קשים, שאינם ראויים לכאורה להישמע מפיהם של צדיקים כיעקב ונשותיו, כמו פנייתו של יעקב אל לבן, "הָבָה אֶת אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמָי וְאָבוֹאָה אֵלֶיהָ", או תביעתה של רחל "הָבָה לִי בָנִים וְאִם אַיִן מֵתָה אָנֹכִי". וב"ה, במהלך פרשתנו נולדים ליעקב אחד עשר בנים, כל אחד מהם מייצג שעה ייחודית ביומו הבונה של יעקב.

מדוע שולחת רבקה את יעקב חָרָנָה? הסיבה הגלויה לעינינו, וכמו סמויה מעיני יצחק, היא המשאלה המקננת בלבו של עשו, "יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי". אך ליצחק, רבקה משדרת את המיאוס שהיא חשה כלפי נשות עשו: "קָצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת". ואפשר, שהקב"ה סובב את הדברים כך שעשו ירצה להרוג את יעקב, כדי שייאלץ לְגְלוֹת לחרן ולשאת את רחל ולאה. הסיבה העיקרית המוצגת כטפל, והנראית כטפל, היא בעצם העיקר. זו הפעם השנייה בה נשלח מישהו לחרן, כדי להביא לנישואי אחד מהאבות. אם נבדוק היטב נגלה שקשרי הנישואין של כל אחד מהאבות, של עם ישראל, נקשרים בחָרָן או עוברים דרכה. אברם ושרי מתיישבים בחָרָן עד שאברם מקבל את הציווי "לֶךְ לְךָ" ויוצא משם עם "הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן". אברהם מתעקש שלא להשיא ליצחק מבנות כנען, אף לא מבנותיהם של אנשים שהוא מכיר היטב וסומך עליהם, כמו ממרא, ענר ואשכול, או דמשק אליעזר, עבדו הנאמן. אברהם משביע את אליעזר, "כִּי אֶל אַרְצִי וְאֶל מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק". ומוזרה מכל, התנהגותה של רבקה, המכירה היטב את אחיה, לבן הרמאי, ואפילו מודעת לכך שעשו בנה ירש ממידותיו. היא אינה נרתעת ומגייסת למטרה זו אף את יצחק, המצווה את יעקב "קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ וְקַח לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ". האם יצחק לא שמע מפי אליעזר ומפי רבקה מה טיבו של גיסו? ומה כל כך מיוחד בחָרָן, שרק בה ניתן למצוא את השידוך הטוב ביותר?

ננסה לחפש אחר המכנה המשותף לבחירת הכלה בעבור שלשת האבות. אברם נושא לאישה את שרי בתו של הרן אחיו. יצחק נושא לו את רבקה בת בתואל, נכדתם של נָחוֹר ושל מִלְכָּה אחות שָׂרָי (בתו של הָרָן). ומהו המכנה המשותף הצר ביותר אליו מתייחסים כל השמות שמנינו? התשובה היא תֶּרַח - כולם צאצאים של תֶּרַח. וראה זה פלא: גם רָחֵל ולֵאָה, נשותיו של יַעֲקֹב ובנותיו של לָבָן, הן צאצאיות של תֶּרַח. ולאור העובדה שבהיותו באור כשדים עסק תֶּרַח בעבודת אלילים ובהפצתה, האם נכון לחפש כלות לזרעו של אַבְרָהָם אבינו, היהודי הראשון, דוקא אצל תֶּרַח ואצל ממשיכי דרכו : נָחוֹר, בְּתוּאֵל וְלָבָן? האם זו תופעה מקרית, או שמא מדובר במגמה מכוונת? ומעניין שבמקרה שלנו, שתי החלופות מתלכדות להן, והתשובה היא, גם מקרה וגם מכוון. כאשר אליעזר מגולל באוזני בְּתוּאֵל ולָבָן את סיפור השליחות שלו, הוא אומר: "וַיַּשְׁבִּעֵנִי אֲדֹנִי לֵאמֹר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי...אִם לֹא אֶל בֵּית אָבִי תֵּלֵךְ וְאֶל מִשְׁפַּחְתִּי וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי". כלומר שאברהם יודע בדיוק איזו סחורה הוא רוצה. הוא מבקש לו כלה מבֵּית אָבִיו (הלא הוא תֶּרַח). אליעזר מסתכן לכאורה בקביעה מוקדמת של מבחן ההתאמה לכלה, אך הוא עושה זאת לאחר תפילה בה הוא מבקש מהקב"ה, אלוקי אדוניו: "הַקְרֵה נָא לְפָנַי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה חֶסֶד עִם אֲדֹנִי אַבְרָהָם". ואכן הקב"ה מסובב את הדברים כך, ש"במקרה", מתוזמן היטב, "וַיְהִי הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת אֲשֶׁר יֻלְּדָה לִבְתוּאֵל בֶּן מִלְכָּה אֵשֶׁת נָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם וְכַדָּהּ עַל שִׁכְמָהּ". אנו רואים שהכתוב טורח להדגיש את הזיקה המשפחתית של רִבְקָה לאברהם אבינו (דרך נחור).

מדוע למרות שהקב"ה ציווה את אַבְרָם "לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ", אברהם כמו שומר עדיין חסד נעורים לארץ מוצאו ולבית אביו? אם כנען היא "ארץ הבחירה", מדוע שלא לבוא עימם בקשרי נישואין? התשובה לכך נמצאת בפרשת אחרי-מות, הנקראת ביום הכיפורים: "וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ". במה דברים אמורים? התורה מונה שם איסורים שונים של ניאוף, זימה וגילוי עריות, ומסבירה: "כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ: וְלֹא תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמַּאֲכֶם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם". אמנם, תרח ובניו לקו באמונה, אך לא במידות. כאשר יש באדם מידות טובות, ליקוי באמונה ניתן לתיקון, אך מְעוּוֶת בדרך ארץ, לא יִתָּקֵן. ומעניין שתֶּרַח וכל אחד מבניו - אַבְרָם, נָחוֹר וְהָרָן - מעורב תורשתית בהקמתו של עם ישראל. מדוע זכה תֶּרַח לכך שלכל בניו זיקה ישירה להולדתו של עם ישראל? זכיתי לשמוע פעם מפי הרב ארמוני שליט"א, שאם נחבר את ראשי התיבות של השמות תֶּרַח, אַבְרָם, נָחוֹר וְהָרָן נקבל את המילה 'תְּאֵנָה', חיבור שמרומז בְּמִשְׁלֵי: "נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ". בשעתו נראתה לי התְּאֵנָה כתולדה מקרית בהחלט של ראשי תיבות. אך בידענו כיום, שהמקרה הוא הדבר המכוון ביותר, נכון לשאול, מהו הקשר בין בניינו של עם ישראל ובין התְּאֵנָה? וכיצד תֶּרַח מתחבר לתמונה?

אם נחפש כדרכנו, אחר המופע הראשון של הת֫אֵנָה בתורה, נגלה כי היא נזכרת לראשונה מייד לאחר שחוה ואדם אוכלים מפרי עץ הדעת, "וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם, וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְּאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת". ומגלים לנו חז"ל, כי עץ הדעת תְּאֵנָה היה, "הוא העץ שאכלו ממנו, בדבר שנתקלקלו בו נתקנו". התיקון אמור להיות בדומה לקלקול, ומשקלקלו בת֫אֵנָה, תפרו מהעלים שלה חגורות לתיקון. אם נמשיך בקו זה של חשיבה, יש מקום לומר שפעולה זו של "התלבשות", לאחר שגילו "כִּי עֵירֻמִּם הֵם", כמו באה ללמד שחלק מחטאם היה כרוך בגילוי עריות, בהתפתות לנחש. ואכן במקרה (מכוון), הפסוק האחרון, הקודם לפרשיית "חטא עץ הדעת", הוא "וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבּשָׁשׁוּ". יוצא איפוא, שהת֫אֵנָה היא המקור למיתה שנגזרה על האדם בעקבות חטא עץ הדעת, ולכן היא אמורה לייצג גם את התיקון העתידי לחטא זה, את הגאולה, שבעקבותיה תקוים בנו נבואתו של הנביא ישעיה, "בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח", ביטול המיתה.

אך סיפור הגאולה ארוך הוא ובא טיפין טיפין, כפי שמרומז בת֫אֵנָה. אחד המאפיינים המייחדים את הת֫אֵנָה משאר עצי הפרי, הוא דרך אריזתן (לקיטתן) של התאנים. מה מייחד את התאנים, לעומת הענבים למשל? פעולת הבציר נעשית כמבצע רציף, עוברים מגפן לגפן ובוצרים את כל האשכולות המבשילים באותה תקופה, פחות או יותר, מה שאין כן לגבי הת֫אֵנָה: התאנים מבשילות בעונת הקיץ, אך בקצבים שונים מאוד. בכל אחד מעצי הת֫אֵנָה, ניתן למצוא בו בזמן, תאנים בשלות העומדות ליפול בכל רגע מחמת כובדן, ולעומתן, גם פגים הרחוקים מאוד מבשלות. לכן, בנויה אריית התאנים על סיבוב מדי בוקר, בין כל עצי הפרי, ואיסוף של התאנים הבשלות בלבד. פעולה זו חוזרת על עצמה מידי יום, עד תום העונה. לכן מחייבת הת֫אֵנָה השגחה מיוחדת ומעקב מתמיד אחר מצבה, ורק מי ש"נֹצֵר תְּאֵנָה", הוא זה ש"יֹאכַל פִּרְיָהּ".

לפי המדרש, אילו היה אדם הראשון, שנברא ביום השישי, מתאפק וממתין כמה שעות, כי אז היה זוכה לאכול בהיתר מפרי עץ הדעת. וניתן לראות בפסוק הנ"ל רמז לכך שרק מי שהוא "נֵצֶר תְּאֵנָה", כלומר צאצא של תֶּרַח, אַבְרָם, נָחוֹר וְהָרָן, יזכה לגאולה, לאכול מפרי עץ הדעת. לפי פנימיות, פסוק זה רומז למשיח, המביא את הגאולה. במסגרת הצאצאים של תֶּרַח "שכחנו", ולא סתם, את לוֹט. לוֹט הוא בנו של הָרָן (אחיהן של שרה ומִלְכָּה) ושמו מעיד על מהותו: ה'לוֹט' הוא בד, שכל מטרתו לכסות ולהסתיר על משהו מיוחד, עד שאנו "מסירים את הלוֹט". בלוֹט טמונים ניצוצות חיוניים להבאתו של הַמָּשִׁיחַ, אך הם אינם ניכרים בשל הקליפות העבות שלו המסתירות אותם. שתי בנותיו של לוֹט עוברות על גילוי עריות, כדי למנוע את אובדן האנושות ובמטרה להמשיך חיות בעולם. הן עושות זאת בחשבון שהן ואביהן, הם הניצולים היחידים מהאנושות שנשמדה במסגרת מהפכת סדום ועמורה. הניצוצות שבהן מתגלים רק בדורות מאוחרים יותר, ברוּת הַמּוֹאֲבִיָּה, ממנה יוצא דָּוִד הַמֶּלֶךְ, ובנַּעֲמָה הָעַמּוֹנִית אשת שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ ואמו של רְחַבְעָם, שמזרעו אמור לבוא הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ.

ניצוצות אלו, הפזורים להם על פני הדורות, מקרבים בהדרגה את הקץ, אך עלינו להימצא כל הזמן במצב של "נֹצֵר תְּאֵנָה" ולהשתדל שלא להחמיץ אף ניצוץ, וכל יהודי הוא בגדר ניצוץ. רגישות זו מגיעה עד כדי מה שעלול להישמע כגסות רוח: כאשר חולפות שבע שנות עבודתו ברחל, יַעֲקֹב פונה אל לבן בדרישה, "הָבָה אֶת אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמָי וְאָבוֹאָה אֵלֶיהָ". האם זו לשונו של יַעֲקֹב התם ובר האוריין? אלא, שערכה של המילה 'הָבָה' הוא 12, ובאמצעותה יעקב כמו מרמז על תפקידו, להביא לעולם שנים עשר שבטים (ובאותה מידה של בהילות קדושה פועלות גם רחל ולאה), אבני הבניין של עם ישראל. וכמו שבת֫אֵנָה בשלה, לא ניתן להשתהות אפילו יום אחד, כך גם הוא מחשב ימים: "כִּי מָלְאוּ יָמָי", וחושש לאבד ניצוצות שהגיע יומם. ומניין לנו שאין המדובר בתאוות וביצרים? על כך מעידה התורה, "וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ". יעקב שבא לתקן את פגם התאווה, בו נכשלו אדם וחוה בחטא עץ הדעת, נושא לו אשה בהיותו בן שמונים וארבע, ועומד בכל הפיתויים הנקרים בדרכו עד אז, בתחום חיי האישות. בדומה, גם אליעזר מגלה עמידה עיקשת, כאשר לבן מציע לעכב את צאתה של רבקה (הניצוץ שהתגלה): "תֵּשֶׁב הַנַּעֲרָה אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר אַחַר תֵּלֵךְ". אליעזר מסרב להישאר אפילו יום אחד נוסף, "אַל תְּאַחֲרוּ אֹתִי וַה' הִצְלִיחַ דַּרְכִּי שַׁלְּחוּנִי וְאֵלְכָה לַאדֹנִי", ובהסכמת רבקה, הם יוצאים לדרך בו ביום.

ואם המקור ה"תְּאֵנִי" חשוב כל כך, כיצד הרשה יעקב לעצמו, להוסיף את בלהה ואת זלפה על נשותיו? לפי המדרש, בִּלְהָה וְזִלְפָּה אף הן בנותיו של לבן היו, אך מפילגשיו, בעוד רָחֵל וְלֵאָה היו בנות הגבירה. מנהג נקוט היה באותה תקופה, לתת את בנות הפילגשים במתנה כְּשִׁפְחוֹת פרטיות לִבנות הגבירה. רק הצירוף של ארבעתן מכונן את "כור הבַּרְזֶל", העתיר בניצוצות, וראוי להיתוך ולהולדה של עם ישראל. ומגלה לנו האר"י הקדוש, שמראשי התיבות בִּלְהָה, רָחֵל, זִלְפָּה, לֵאָה נקבל בַּרְזֶל. אם נשוב ונתבונן במילה תְּאֵנָה וננסה לייחס את האמהות והאבות למרכיביה השונים, נגלה כי המילה תְּאֵנָה מורכבת משני חצאים: תְּאֵ-נָה. כל האבות הם המשכה זכרית ישירה, בן מאב, מתֶּרַח, ומאַבְרָהָם - מהמחצית הימינית, ראשי התיבות ת"א (תְּאֵ). ולעומתן כל האמהות, הן תולדות של נָחוֹר וְהָרָן, מהמחצית השמאלית - נָה, המייצגת את האמהות, ובעצם את הכלות המבוקשות, ומתקבלות מהענפים נָחוֹר וְהָרָן. לקינוח, נסתפק בכך שבגימטריא, נָה=55=כַּלָּה.

ד ב ר ח ס י ד ו ת

המתחיל במצוה : על האוסף ממון לשם צדקה כלשהי – לתרום את המטבע הראשונה. **(ספר השיחות תש"ה – אדמו"ר הריי"ץ)**

שבת שלום ומבורך

ח נ ן ח ס ן

אם ברצונך לקבל את הגיליון ישירות, במסרון או במייל, אנא פנה אל hhananv@gmail.com או לטלפון **052-569-9691**.